

TIJDSCHRIFT VOOR GREGORIAANS

1999-2

TIJDSCHRIFT VOOR GREGORIAANS

Jaargang 24, nummer 2, mei 1999

Verschijnt driemaandelijks

Het TIJDSCHRIFT VOOR GREGORIAANS is een uitgave van de Stichting Amici Cantus Gregoriani en richt zich op allen, die zich verbonden weten met het gregoriaans.

Kopij voor het volgende nummer dient **15 juni** op het redactie-adres binnen te zijn.
Inlichtingen, ook voor advertenties, bij de administratie.

Redactie:

Marie-Louise Egbers, Jacqueline Elemans, Jolanda Kwast, Marcel Zijlstra.

Redactie-adres:	Catharinastraat 81, 4811 XG Breda	tel. (076) 522 14 58
Administratie:	Torenhoeckstraat 14, 5056 AN Berkel-Enschot	tel. (013) 533 10 94

Abonnementen:

Individueel abonnement per kalenderjaar NLG 37,50

België BFR 800,- overige landen NLG 42,50

Koorabonnement (3 exemplaren voor de prijs van 2) NLG 75,-

Losse nummers, ook van oude jaargangen, NLG. 10,- (BFR 225)

Themanummers NLG 13,50 (BFR 300)

Postgirorekening nr 39586

Bankrekening nr 42.06.65.323

(België: ABN-AMRO Hasselt nr 720-5202086-85)

alle rekeningen t.n.v. Stichting Amici Cantus Gregoriani te Posterholt.

Bestuur van de Stichting A.C.G.:

I. van Leijen voorzitter

M. Lambriex secretaris

R. A. M. Karsten penningmeester

G. H. Claassen

J. Kwast

B. Lamers

Mondriaanlaan 6, 6708 NG Wageningen

Torenhoeckstraat 14, 5056 AN Berkel-Enschot

Raadhuisstraat 4, 6061 EA Posterholt

Weesdijk 26, 4132 BL Vianen

Anna Paulownalaan 57, 3708 HJ Zeist

Leuvenlaan 9, 5628 WE Eindhoven

Adviseur van de Stichting A.C.G.:

A. Peters O.F.M.

Mauritsstraat 104, 3583 HW Utrecht

Druk: Drukkerij Van Stiphout B.V. - Helmond.

ISSN: 1380-9776

Bij de voorplaat:

St. Gregorius en zijn schrijver, ca. 984.

Registrum Gregorii, Trèves, Stadtbibliothek

Voor u ligt de tweede aflevering van de jaargang 1999. Deze aflevering verschijnt in een liturgische tijd die ons bepaalt bij het eerste Pinksterfeest als een feest van de nederdaling van de Heilige Geest. In het boek *Handelingen* wordt het genoemd ‘Pinksteren’: ‘dies pentecostes’. Dat is wellicht niet onbelangrijk, omdat je je kunt afvragen of het vervuld worden van de Heilige Geest wel zo feestelijk is. Bij de mensen die daar, tijdens de christelijke oudheid, aanwezig waren lijkt de vervulling vooral samen te vallen met verwarring: “stupebant autem omnes et mirabantur ad invicem dicentes quidnam hoc vult esse”: “allen waren buiten zichzelf, wisten niet wat er van te denken en zeiden tot elkaar: wat zou dit betekenen?” Hun verbazing betreft in het bijzonder de hoeveelheid aan talen die vanuit de vervulling gedeclameerd worden.

Het je openstellen voor de Geest vroeg toen en vraagt nu om ruimte voor meerduidigheid. Op deze wijze meen ik de ‘dies pentecostes’ ook terug te vinden binnen de *Amici Cantus Gregoriani*: want, wat betekent het woord ‘gregoriaans’ toch? Is het een Romeinse of een Frankische bewerking van het oud-romeins of gaan het gregoriaans en het oud-romeins op een gemeenschappelijke bron terug? Staat het woord ‘gregoriaans’ voor een zang die (nog) bestudeerd kan worden met behulp van de Ward-methode? Verwijst de term ‘gregoriaans’ naar een afgeronde muzikale stijl of vallen ook de gezangen uit het *Abdijboek* eronder? En wat zijn die gregoriaanse verschijnselen als trope, sequentia en prosula?

De ruimte voor meerduidigheid is volop aanwezig. Dat is avontuurlijk. Maar net als bij de ‘dies pentecostes’ leiden de handschriften met deze religieuze zang gelukkig niet tot onverstaanbaarheid. Is het niet opmerkelijk dat er tussen de manuscripten onderling, afkomstig uit zoveel verschillende streken en eeuwen, in verhouding zulke grote overeenkomsten en maar zulke kleine verschillen bestaan? ■

De precieze stichtingsdatum van de Abdijs van Egmond is ons niet bekend. Het verhaal van de vroegste geschiedenis van dit klooster vinden we in een tiende-eeuws geschriftje, waarin het leven van St.-Adelbert, de schutpatroon van de abdijs, wordt verteld. In deze Vita Adalberti, geschreven door een zekere Ruopert¹ uit het Duitse Mettlach, bij Trier, lezen we dat de Abdijs zou zijn gesticht aan het begin van de tiende eeuw door Dirk I, Graaf van Holland. Hij plaatste in eerste instantie monialen in de abdijs. Toen dit op den duur te gevaarlijk werd, zou Dirk II rond 950 monniken uit de St.Pietersabdijs in Gent hebben laten overkomen, die de dagelijkse lofzang boven het graf van de graven van Holland overnamen.

Trier en Gent zijn geen onbeduidende plaatsen in de geschiedenis van het gregoriaans. Uit Gent stamt een van de oudste bronnen met het volledige misrepertoire -zonder neumen- maar met waardevolle aanwijzingen over de vroegste geschiedenis van het gregoriaans². Dat de kunsten ook in Trier bloeiden, moge blijken uit het omslag dat elke aflevering van dit Tijdschrift siert: reeds in 984 was men in staat zulke fraaie verluchtingen te vervaardigen. We mogen dan ook aannemen dat in de tijd dat uit Gent monniken naar Egmond kwamen, zij de ontwikkelde zangen meenamen die we ook aantreffen in de handschriften van Laon en Einsiedeln, die in diezelfde periode werden geschreven. Alleen uit Egmond hebben we daar geen enkel bewijs van.

Uit de eerste eeuwen van de geschiedenis van de Abdijs is geen enkel handschrift met gregoriaanse zangen overgeleverd. Ze moeten er zeker geweest zijn. De oudste aanwijzingen daarvoor vinden we in de middeleeuwse boekenlijst van de abdijs. Onder het bewind van de abt Ascelinus (1121-1129) werd een 'antiphonarium ... musice notatum' en ook een 'graduale ... musice notatum' vervaardigd, of misschien ook wel aangekocht.³ Dit zullen zeker niet de eerste liturgische muziekboeken zijn geweest, maar van vroeger hebben we geen bewijzen.

De oudste neumen uit de abdijs zijn eveneens afkomstig uit de vroege 12de eeuw. Ze staan niet in een zangboek, maar in een soort geschiedenisboek, de Egmondse annalen, die in die tijd in de Abdijs werden opgetekend (MS. Londen, British Library Cotton Tiberius C. xi.). Dit zijn dus waarschijnlijk de oudste overgeleverde Noord-Nederlandse neumen, ze horen bij de introïtus Dicit Dominus: ego cogito.

*Indam sedem aplica roma tenderet.
Dicit dominus ego cogito cogito*

* Simon Laoût is magister cantus en gastenpater van de St.-Adelbertabdijs te Egmond-Binnen.

Van later datum zijn het Hymnarium en het Antifonale van Egmond (Den Haag, Koninklijke Bibliotheek 71 J 70 en 73 E 8). Het eerste boek stamt uit de 15de eeuw, en geeft behalve de officie-hymnen voor het hele kerkelijke jaar ook het bekende Egmondse Paasspel. Het Antifonale van Egmond is een zomerdeel: het begint met de getijden van Pasen en eindigt met de laatste zondag voor het begin van de Advent. In dit vroeg 15de-eeuwse handschrift treffen we het officie van St. Adelbert aan, de patroon van de Egmondse abdij.⁴ Omdat dit officie ook in een veertiende-eeuws handschrift uit het zusterklooster Rijnsburg voorkomt en bovendien de lezingen uit dit officie in exact dezelfde volgorde in een vroeg veertiende-eeuwse bron uit Trier worden aangetroffen, mogen we aannemen dat het officie voor die tijd is ontstaan. Op grond van politieke en sociale omstandigheden wordt het ontstaan van dit officie wel aan het einde van de twaalfde eeuw gedateerd.

Of er meerstemmigheid weerklonk in de middeleeuwse gewelven weten we niet. Er is in elk geval niets van overgeleverd. Wel was er een orgel in de Abdij, getuige het orgelpijpje dat bij opgravingen is gevonden. Of dit orgel ook voor de begeleiding van het gregoriaans werd gebruikt, is natuurlijk maar de vraag. Ook liet men op grote feesten blazers uit 'de wereld' opdraven. Ook van hun muziek is niets bekend.⁵

In 1935 werd de Abdij opnieuw gesticht. De eerste monniken hervatten het sinds 1573 verstomde koorgebed op 23 augustus 1935 met het zingen van de eerste vespers van Bartholomeus. Het benedictijns officie werd weer geheel volgens de Regel van St.-Benedictus opgevat, met minstens 150 psalmen per week. Tijdens de oorlogsjaren was er opnieuw een onderbreking: de monniken moesten op last van de bezetter naar elders uitwijken. Na de oorlog werd het officie weer hervat en natuurlijk ook de dagelijkse Eucharistie. Pas halverwege de jaren '60 kwam er verandering.

Onder invloed van de mogelijkheden tot vernieuwing die Vaticanum II bood, veranderde ook in de Abdij allengs de liturgie. Langzaam werd het Latijns officie vervangen door een Nederlandstalig officie. Het begon met de zondagsvespers, die sinds 1965 in het Nederlands worden gedaan. Tegelijk met de invoering van het Nederlands, veranderde ook de omvang van het officie. Zo hebben wij in de vespers geen vier psalmen meer, maar drie. Van meet af aan hebben we gevoeld dat het onmogelijk was om op exact dezelfde wijze in het Nederlands als in het Latijn te zingen. Doordat de betekenis van de woorden niet langer schuil ging achter die vreemde taal, werden we als het ware vanzelf gedwongen de hoeveelheid tekst enigszins terug te brengen. Ook de enorme radheid van zingen, waar benedictijnen zo bedreven in zijn, bleek in het Nederlands niet mogelijk. Als vanzelf veranderde daardoor het aantal psalmen dat we elke week ten gehore brengen. Sinds in 1973 het gehele officie in de landstaal wordt gezongen, hebben we een cyclus van 150 psalmen per twee weken.

Het enige gregoriaans dat in het officie nog rest, zijn de Maria-antifonen aan het eind van de dag na de complete. We hebben ze gehandhaafd vanwege hun liefelijke karakter, al wisselen we ze af met korte Nederlandstalige Maria-gezangen.

In de eucharistieviering is er veel meer gregoriaans. De viering van woord en tafel heeft -net als het officie- geleidelijk zijn huidige vorm gekregen. Al snel na Vaticanum II

werden de lezingen en gebeden in de volkstaal gedaan. In '67 werden daar de Nederlandse prelatie en de canon aan toegevoegd. Nadat we enkele maanden de eenheid prelatie-canon hadden onderbroken met een gregoriaans sanctus, ervoeren we dat als onbevredigend. Daarom, vanwege die eenheid, zijn we het Sanctus -nu dus 'Heilig'- altijd in het Nederlands gaan zingen. Ook het Agnus, 'Lam Gods', is vaak Nederlands, maar vaak ook gregoriaans: op die plaats is het Latijn veel minder een onderbreking dan bij de prelatie-canon-opeenvolging. Al sinds jaar en dag zingen we een mooi Nederlands 'Onze Vader', waarbij de monniken en eventuele gasten rond het altaar in orante-houding staan.

Verder zijn alle gezangen gregoriaans. Het is het uitdrukkelijk verlangen van het merendeel van de gemeenschap dat ook zo te handhaven. We willen graag de schat die het gregoriaans vertegenwoordigt levend houden. De Eucharistie ziet er bij ons op zondagen als volgt uit:

Introïtus	gregoriaans	Offertorium	gregoriaans
Inleiding	Nederlands	Gebed	Nederlands
Kyrie	gregoriaans	Prefatie	Nederlands
Gloria	gregoriaans	Sanctus	Nederlands
Collecta	Nederlands	Canon	Nederlands
Lezing	Nederlands	Onze Vader	Nederlands
Graduale	gregoriaans	Embolisme	Nederlands
Lezing	Nederlands	Want van U is ...	Nederlands
Alleluia	gregoriaans	Agnus Dei	Nederlands
Evangelie	Nederlands		of gregoriaans
Credo	gregoriaans	Communio	gregoriaans
Acclamatie	Nederlands	Post communio	Nederlands
Voorbeden	Nederlands	Zending en zegen	Nederlands

We hebben in Egmond een gemeenschap die langzaam maar zeker gemiddeld wat ouder is geworden. Dat geeft ook beperkingen bij het zingen. Zo zingen we in de Veertigdagentijd niet de lange tractusgezangen, maar kiezen we beurtzangen uit het abdijboek als alternatief.

In zo'n schema lijkt het of het gregoriaans wat verdwaald raakt tussen al dat Nederlands, maar het is naar mijn mening precies de juiste mengeling die we hebben gekozen. We handhaven het gregoriaans vooral vanwege de muzikale waarde. Het gregoriaans leeft bij het woord, maar het voegt vooral ook iets toe aan dat woord, namelijk jubel. De lange melismen van de alleluia's zijn er niet alleen maar om een tekst te onderstrepen, zij zijn er om God te loven, met alleen de klank van de stem. Voor die jubel is geen esthetisch bevredigend alternatief in het Nederlands. En zolang dat er niet is, zingen, naar ik hoop, de monniken van de St.-Adelbertabdij de gregoriaanse misgezangen, in samenzang met de velen die onze Eucharistievieringen bezoeken. ■

NOTEN:

1. Editie van de Vita Adalberti : G.N.M. VIS, 'De Vita Sancti Adalberti Confessoris' in: *Egmond en Berne. Twee verhalende historische bronnen uit de middeleeuwen*. (Den Haag 1987) (Nederlands Historisch Genootschap, Bronnen VII); vertaling en populaire inleiding in G.N.M. VIS, *Adelbert en Egmond. Het leven van de heilige belijder Adelbert* (Egmond-Binnen 1990).
2. Bedoeld is de Codex Blandijnsberg (Blandiniensis), editie R.-J. HESBERT, *Antiphonale Missarum Sextuplex* (Brussel 1935).
3. Editie van de Boekenlijst door J.P. GUMBERT, 'De Egmondse boekenlijst' in: G.N.M. VIS (red.), *In het spoor van Egbert* (Hilversum 1997), pp. 151-179.
4. Editie van het middeleeuws Adelbertofficie in A.M.J. ZIJLSTRA, *Officia Sancti Adalberti Egmundensis* (Egmond-Binnen 1990). Datering in A.M.J. ZIJLSTRA, 'The office of St. Adelbert: Carte de visite of a late medieval Dutch Abbey' in: *Plainsong and Medieval Music* 3 (1994), pp. 169-183.
5. Een uitgebreide geschiedenis van de middeleeuwse abdij in J. HOF, *De abdij van Egmond van de aanvang tot 1573* ('s-Gravenhage-Haarlem 1973).

St. Adelbert: Miniatuur door een monnik van Egmond op een verzoekschrift aan Paus Julius II, 1510 (ARA, Den Haag).

Wanneer de dienstbaarheid aan gemeenschap en liturgie van je vraagt dat je een Nederlandstalige viering muzikaal verzorgt en je bent op de eerste plaats gregorianist, dan wrijf je in je handen van vreugde om het bestaan van het Abdijsboek¹.

Viering: dit woord gebruik ik hierboven omdat zowel de eucharistieviering en de gebedscommuniedienst als het getijdengebed muzikaal verzorgd kunnen worden vanuit deze bundel. Het Abdijsboek is inderdaad een bundeling van alle muzikaal-liturgische vormen die we nodig hebben in onze liturgie:

- de psalmen en cantica, zowel gepsalmodiëerd als in de vorm van een versierd recitatief of doorgecomponeed,
- de responsoriale psalmodie als beurtzang,
- het alleluia; de bundel 'Halleluja-verzen' is de tot nu toe laatste uitgave van de I.W.v.L.²,
- de antifonale psalmodie als antifoon met psalm in de verschillende modaliteiten,
- de hymnen in de vorm van completliederen,
- de sequentia is, naar mijn weten, niet aanwezig, maar deze is te vinden in 'Wisselende gezangen voor het Liturgisch Jaar'³, een welkome aanvulling op het Abdijsboek.

Verder vinden we:

- openingsverzen voor de getijden,
- psalm 95 met refreinen aan het begin van het eerste 'uur' van de dag (metten of lauden),
- de lofzangen van Zacharias, Maria en Simeon,
- zettingen van het onze vader,
- doxologieën ter afsluiting van de uren.

1 Was het niet dat Jahwe ons bij hād gestaan, ★
– spreke het Israël uit –

2 was het niet dat Jahwe ons bij hād gestaan ★
toen mensenmacht ons vervolgde,

notenvoorbeeld 1

de vormen nader bekeken

Naast het Abdijboek, en altijd in combinatie daarmee, is er *Het boek der Psalmen*⁴ in de vertaling van Ida Gerhard en Marie van der Zeyde, getoonzet door de werkgroep van de I.W.v.L.

Psalmen en cantica:

De honderdvijftig psalmen uit bovengenoemd boek hebben eenvoudige antifonen, te gebruiken voor het feriaal officie⁵. Een voorbeeld staat op de vorige bladzijde, voorbeeld 1. Ook de lofzang van Simeon heeft een eenvoudige antifoon met psalmodie, zoals gebruikelijk in de complete⁶.

LOFZANG VAN SIMEON (I)

Lk 2, 29-32

ant. 1

Met ei-gen o-gen heb ik aan-schouwd

uw heil, dat Gij ont-hult aan alle volken.

kan-tiek

toon 8 A 7

Nu kunt Gij, Heer, volgens uw wóord *

uw dienst-knecht la-ten gaan in vré-de,

daar ik met eigen ogen heb aanschóuwd *

uw heil, dat Gij onthult aan alle vólken:

notenvoorbeeld 2

Een ander canticum: de lofzang van de drie jongelingen, getoonzet als recitatief met kort refrein.

hymne van de drie jongelingen

(solo) 1. Gepre-zen zijt Gij, Heer, de God van onze vadersen,

(k 1+2) Refr: Lof-waar- dig en roem-rijk voor eeu-wig.

2. En geprezen moet worden uw glorierijke Naam, die heilig is.

(k 1+2) Lof- waar- dig en roem-rijk voor eeu-wig.

3. Gepre-zen zijt Gij in het heiligdom van uw heerlijkheid.

notenvoorbeeld 3

Tenslotte een voorbeeld van een doorgecomponeerde psalm:

psalm 130 a

(k1) Uit de diepten roep ik U, Heer,
Heer God, hoort Gij mij? O - pen uw
hart voor mij, ik smEEK U om ge - na - de.
(k2) Als Gij zon-den gaat tel-len, houdt geen
mens het uit. Maar bij U is ver - ge-ving
en daar - van le - ven wij.

notenvoorbeeld 4

De responsoriale psalmodie

Twee beurtzangen als voorbeeld. Eerst een eenvoudige, waar zowel de volledige respons als de repetenda⁷ worden herhaald:

BEURTZANG NAAR PSALM 80

1. voorz. 2. allen
Wek uw kracht en kom ons bevrijden,
God van de mach-ten. fine
voorz.: Laat on-ze o-gen uw heerlijkheid zien.
allen: God van de mach-ten.
voorz.: Her-der van Is-ra-ël, hoor ons ge-bed.

allen:D. C. al fine. voorz.: Eer aan de Vader

en de Zoon en de hei-li-ge Geest. allen:D. C. al fine

notenvoorbeeld 5

Dan een feestelijk gezang met vijf verzen, waarvan we er twee afdrukken. Dit gezang bevat een keuzemogelijkheid door de aanwezigheid van twee refreinen.

BEURTZANG NAAR PSALM 66

1. Voorz. 2. Allen

Refr. I Steekt Gods lof-trompet al-om op aarde,
zingt tot eer van zijn naam ma-jes-tei-te-lijk.

Refr. II Hal-le-lu-ja, hal-le-lu-ja,
hal-le-lu-ja, hal-le-lu-ja.

Voorz.: 1. Zingt God toe: "hoe geducht zijn uw werken! U zal al-les op aarde aan-bidden,
zingen U, zingen uw naam ter eer." Refr.

2. Aan-zie dan de da-den van God, om de mens in zijn han-de-len ver-vaarlijk: Hij heeft vermocht dat de zee droogviel, dat zij droog-voets de stroom o-ver-staken. Refr.

notenvoorbeeld 6

Als laatste: het Halleluja voor de derde zondag in het B-jaar. Een nieuw element is het gebruik van kleine melismen. Naar mijn mening en ervaring, een uitstekende verworvenheid, met name voor een Hallelujagezang.

HET RIJK GODS IS NABIJ

1. Voorzang 2. Allen naar Mc 1,15

Refr. Hal - le - lu - ja, hal - le - lu -

ja, hal - le - lu - ja.

Vz.: Het Rijk Gods is na - bij, ge - looft

in de Blij - de Bood - schap.

Allen: Hal - le - lu - ja, hal - le - lu -

ja, hal - le - lu - ja.

notenvoorbeeld 7

Wanneer we de gezangen kritisch bekijken en vooral goed zingen, valt het op dat de muziek is ontstaan vanuit de tekst. Dit is een oeroud principe, dat ook aan de basis van het gregoriaans ligt.

Mij dunkt, dat de componisten van het Abdijboek een grote pluim verdienen om het feit dat zij nooit melodieën regelrecht uit het gregoriaans hebben overgenomen, maar dat zij geprobeerd hebben om vanuit de Nederlandse taal, naar het voorbeeld van de syllabisch getoonzette gregoriaanse gezangen, tot aanvaardbare liturgische muziek te komen. Bijna altijd is het mogelijk, soepel van hoofdaccent naar hoofdaccent te zingen: zo u wilt van het ene belangrijke woord naar het andere.

We kunnen dit in enkele van de voorafgaande gezangen nagaan:

- Onze hulp is in de naam van de Heer (notenvoorbeeld 1)

- Met eigen ogen heb ik aanschouwd uw heil, dat Gij ... volken. (notenvoorbeeld 2)

Na deze voorbeelden kan iedere lezer zelf de speurtocht naar 'zinvol' toonzetten gemakke-

lijk doorzetten en concluderen dat dit altijd een samenspel is van ritme, melodie en structuur.

De antifonen

Deze zijn als volgt ingedeeld:

- voor de Advent
- voor de kersttijd
- voor de veertigdagentijd
- voor de paastijd
- voor Hemelvaart
- voor Pinksteren
- voor Mariafeesten
- voor enkele andere heiligen

Verder nog:

- 280 antifonen met teksten uit het Oude Verbond
- 308 antifonen met teksten uit het Nieuwe Verbond.

Iedere gewenste psalm uit het psalmenboek kan met de antifonen worden gecombineerd.

Enkele voorbeelden:

voor de kersttijd:

notenvoorbeeld 8

voor de paastijd:

notenvoorbeeld 9

voor Pinksteren:

Kom, o Geest, vervul ons hart met licht:
ontsteek in ons het vuur van uw liefde.

notenvoorbeeld 10

uit het Nieuwe Testament:

Wie tot het einde toe volhardt, hij zal
worden gered.

Mt 10,22

notenvoorbeeld 11

Overige
een openingsvers:

(voorz.) God, kom mij te hulp.
(allen) Heer, haast U mij te hel-pen.
Eer aan de Va-der en de Zoon en de
hei-li-ge Geest; zoals het was in het begin en
nu en altijd, en in de eeuwen der eeuwen. Amen.

notenvoorbeeld 12

Psalm 95 met een refrein:

koor 1 en 2
Komt, aan-bid-den wij de Heer, de
ko- ning van de glo- rie.

solo
of
schola | Komt, laat ons ju-be-len voor de Heer,
en jui-chen voor de rots van ons heil,
treedt voor zijn aanschijn met lof-ge-zang,
brengt Hem hulde met lied en gezang. Refrein

notenvoorbeeld 13

een doxologie:

16 Fil 2, 9-11

Aan onze God en Va-der zij de
eer in de eeuwen der eeu-wen. A - men.

notenvoorbeeld 14

Eerste toon

Tweede toon

Derde toon

Vierde toon

Vijfde toon

Zesde toon

Zevende toon

Achtste toon

notenvoorbeeld 15: psalmtonen

modaliteit

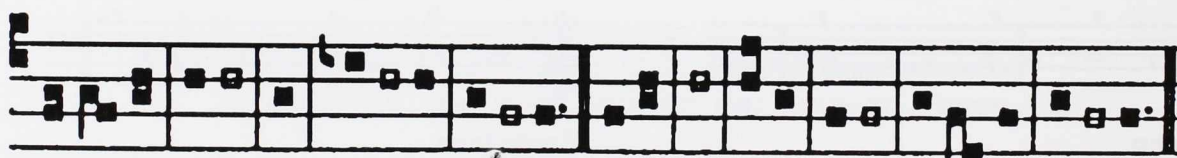
In *Het boek der Psalmen* is een schema opgenomen: een overzicht van de gebruikte psalmtonen. Dit schema kent acht psalmtonen, gebaseerd op de gregoriaanse octoëchos⁸, maar met eigen melodische keuzen. Iedere toon heeft een scala aan differentiae⁹. Om een idee te geven laten we in notenvoorbeeld 15 voor iedere toon steeds één mogelijkheid zien.

In hoofdlijnen wijkt het psalmodiëren niet af van dat van het gregoriaans: de basis zijn de tekstaccenten en de eventuele voorbereidingsnoten van de cadensen. Eén tekentje is eraan toegevoegd: een 'golfje' (⌞). Dit moet ervoor zorgen dat bij een dalende cadenstoon de bewuste toon niet óp, maar ná de accentlettergreep valt. (Het golfje heeft dus voorrang op het accentteken.) Wanneer u de 'eerste toon' toepast op de psalmtekst van notenvoorbeeld 1 moet het u duidelijk zijn, dat in vers 1 en 2 de cadenstoon g niet valt op 'bij' maar op 'had'.

Een andere afwijking van de gregoriaanse psalmodie is een melodische: in één vershelft kunnen twee reciteertonen voorkomen. In de bovenstaande psalmtonen is dat mogelijk:

- in de tweede toon, de tweede vershelft,
- in de derde toon, de eerste vershelft,
- in de vierde toon, de eerste vershelft,
- in de vijfde toon, de tweede vershelft.

Toch is dit niet helemaal vreemd aan het gregoriaans. Om dat te zien moeten we binnen de mispsalmodie de zesde modus bekijken. Nemen we daarvoor het *Graduale Romanum* op bladzijde 824, balk 2 en 3. Wanneer de tekst vóór 'saecula' (balk 3) langer zou zijn, dan zou vanuit de pes boven 'in' (balk 2) de la aangehouden worden als tenor, terwijl verderop de fa die functie heeft. Wanneer we kijken in het *Liber psalmorum pro communionem*¹⁰, bij voorbeeld op blz. 9, vers 6 en 7b wordt dit duidelijk: de teksten tussen haken worden op de reciteertoon gezongen. In het onderstaand notenvoorbeeld wordt [dormivi] gereciteerd op de la van de eerste vershelft. De tekst (rex, quia Dominus sus) wordt gereciteerd op de la van de tweede vershelft, terwijl [me. = Exsurge Domine, salvum me] wordt gereciteerd op de fa van de tweede vershelft.

Ego ob[dormivi] et 'sopo'ratus sum,
exsur(rexi, quia Dominus sus)cepit [me. =
Exsurge, Domine, salvum me] fac, Deus 'meus.

notenvoorbeeld 16

In de 'tonus peregrinus' ligt het anders: daar zijn de twee tenores, la en sol, verdeeld over de twee vershelften.

tot slot

Het Abdijboek is langzamerhand een dermate volledige verzameling, dat het hele liturgische jaar ermee verzorgd kan worden¹¹. Daarmee hebben we voor de Nederlandstalige liturgie een schat aan gezangen, die wij te danken hebben aan een groep bevlogen monniken en monialen, een resultaat van jaren noeste arbeid. ■

LITERATUUR EN NOTEN:

1. Uitgave van de Stichting I.W.v.L. (Intermonasteriële Werkgroep voor Liturgie) OSB - OCSO, besteladres: O.L.Vrouwe-abdij, Zandheuvel 90, 4901 HX Oosterhout.
2. I.W.v.L.: zie noot 1.
3. Uitgave door Annie Bank BV, Amsterdam.
4. een uitgave van de Katholieke Bijbelstichting, Boxtel.
5. feriaal officie: het officie van een doordeweekse dag, waarop geen heilige gevierd wordt.
6. completen: laatste dagelijks uur van het getijdengebed.
7. repetenda: het tweede gedeelte van een refrein of respons, dat een eigen herhaling heeft.
8. octoëchos: systeem van kerktoonaarden.
9. differentia: melodische variant van één kerktoon.
10. Uitgegeven door de Abdij St.Benedictusberg (Vaals 1983).
11. In het Gregoriusblad zijn eerder artikelen verschenen over het Abdijboek, en wel: van Dr. A. KURRIS, 'Het Abdijboek', in: *Gregoriusblad* (1975), p. 112vv en 169vv, verder van Prof. Dr. A. VERNOOY: 'Hun geluid ging over de hele wereld II', in: *Gregoriusblad* 1998, p. 149vv.

Rectificatie:

In het artikel van dr. A. Kurris, Aangroeiverschijnselen I (aflevering 1999/1) moet de laatste zin van bladzijde 19 luiden:

Dat de oorspronkelijke band met het alleluia nog lange tijd bewust aanwezig is, blijkt uit de schrijfwijze van de codex Roma Ang. 123, die de tekst geeft met noten, telkens per zin gevolgd door een melisma op de letter a (alleluia).

Uitgangspunt van onze tweede verkenningstocht is een artikel dat ruim een eeuw geleden is gepubliceerd door dom Joseph Pothier, één van de grondleggers van de school van Solesmes met de titel 'Un Chant "Gloria in excelsis Deo" en sixième mode tritonique'¹. Aanvankelijk was ik nogal geboeid door de vreemde modus waarin telkens de overmatige kwart pijnlijk hoorbaar is. Het moderne inzicht dat het hier gaat om een melodie rond de moedertoon MI, is de vrucht van het moderne onderzoek van de zogenaamde archaïsche modaliteit. Voor de juiste transcriptie van de gegeven melodie is dat inzicht van wezenlijk belang.

De melodie waarop wij onze speurtocht naar de toepassing van de 'tropen' baseren is één van de meest bekende Gloria-melodieën die van meet af aan voorzien is van liturgisch commentaar. Verder onderzoek in de bronnen heeft mij de gelegenheid gegeven om het verschijnsel van het 'troperen' nader te bezien aan de hand van één van de ordinariumgezingen.

Het begrip 'trope'

Evenals dat het geval is bij de begrippen 'sequens' en 'prosula' is de definitie van het begrip 'trope' niet eenduidig. Volgens Stäblein en zijn leerlingen wordt onder 'trope' het volgende verstaan: "Tropus ist alles zu einem original-liturgischen Gesang Hinzugekommene (gleich ob allein textlich, oder melodisch und textlich oder nur melodisch) und was (wenigstens in der Frühzeit) nur mit ihm verbunden gültig ist"².

In deze brede definitie zijn alle mogelijkheden van tropering vervat:

- het plaatsen van teksten onder bestaande melisma's, consequent op syllabische wijze toegepast. Wij spreken hier liever van 'prosula'. Vgl. ons eerste artikel over aangroeiverschijnselen. Een populair voorbeeld is het *Kyrie, fons bonitatis*. Het binnenmelisma is hier van tekst voorzien.
- het uitbreiden van een gezang met een melisma aan het einde van een stuk dat gelijktijdig of naderhand van een nieuwe tekst is voorzien. De melodie-uitbreiding noemen we 'sequens' en de tekstvoeging heet in dit geval 'prosa'.
- het toevoegen van nieuwe melodieën als inleiding van een bestaand gezang of nieuwe tussenvoegingen binnen het origineel voorzien van een nieuwe tekst. Dit noemen we in strikte zin 'troperen'. Kenmerkend is dat de melodische stijl is aangepast aan die van het oorspronkelijke gezang. Introitus-tropen zijn dus neumatisch en ook de stijl van de ordinariumtropen is aangepast aan het uitgangspunt. Sommige tropen kunnen melismatisch zijn. De handschriften benoemen dit laatste procédé dan ook uitdrukkelijk met het begrip 'tropus' of 'trophus'. Wij geven er de voorkeur aan om het begrip in deze enge betekenis te gebruiken.

Het gaat dus om toegevoegde teksten op een nieuwe melodie als inleiding of tussenvoeging bij een bestaand gezang, hieraan stilistisch aangepast. In het geval van het Gloria

dat wij als uitgangspunt hebben genomen, worden de tropen ook wel 'laus' of 'laudes' genoemd. In de handschriften van St.-Martialis staat vaak de rubriek: 'incipiunt Gloriam cum laudes'³. Welke gezangen uit het Proprium of Ordinarium bij voorkeur in deze zin getropeerd worden, zal in een volgende bijdrage ter sprake worden gebracht.

Ordinarium wordt Proprium

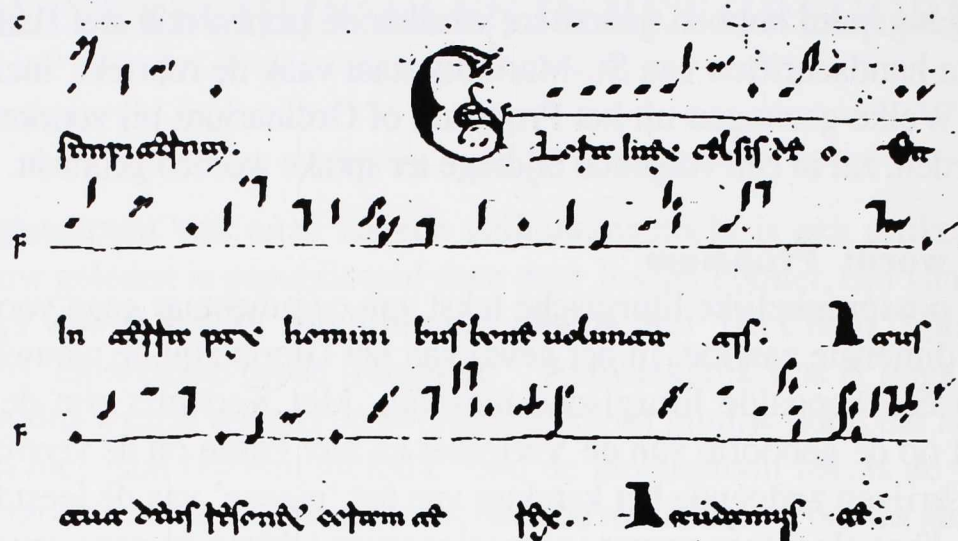
Tropen die de oorspronkelijke liturgische tekst van commentaar gaan voorzien, voegen hier een extra dimensie aan toe. In het geval van het Gloria zijn de nieuwe teksten vaak toegespitst op een bepaalde liturgische feestdag. Met Kerstmis zijn de toegevoegde teksten gericht op de geboorte van de Verlosser en met Pasen op de verrijzenis. Ordinariumgezangen krijgen zodoende het karakter van het 'eigene' van de feestdag. Eenzelfde basis-melodie dient als uitgangspunt van veelsoortige teksten op aangepaste nieuwe melodieën en keert vaker terug in het kerkelijke jaar. De melodie die het onderwerp is van deze verkenningstocht vinden we in het handschrift Roma Angelica 123 zowel op Kerstmis als Pasen, Pinksteren, Hemelvaart en Assumptio Mariae. Het moet dus wel een bijzonder populair gezang zijn geweest dat door een ongelukkig toeval niet in ons officiële Ordinarium is opgenomen. Het blijkt bovendien dat de melodie behoort tot de oudst bekende die bovendien in alle streken verbreid is geweest. We vinden de melodie met en zonder tropen vanaf de tiende eeuw in alle bekende centra.

In tegenstelling tot de wisselende gezangen zijn de vaste gezangen niet als cyclus herkenbaar. In enkele gevallen, met name in de zogenaamde Cantatoria ten behoeve van de solist, zijn Kyrie- en Gloriatropen gebundeld. Getropeerde melodieën vinden we bij voorkeur in de zogenaamde Troparia maar later ook in de Gradualia. In de Troparia is de volgorde als volgt:

-propriumtropen- ordinariumtropen- sequenzen- aansluitend processie-antifonen etc.

Het Gloria met de aanhef-trope 'Laus tua' is daarom zo belangrijk omdat ook de trope-tekst zeer oud is. Naast het Gloria *Quem cives* is dit het enige getropeerde Gloria dat zowel voorkomt in St.-Martialis als in St.-Gallen. Beide abdijen zijn beroemd om hun tropenverzamelingen maar hebben wederzijdse beïnvloeding trachten te vermijden. Opmerkelijk is dat ze op onafhankelijke wijze hun repertoires hebben ontwikkeld. De Gloria-melodie *Laus tua* moet reeds eerder hebben bestaan. De eerste verzen zijn zeer stabiel, anderen zijn daarentegen meer streekgebonden. Rönnau geeft de volgende conclusie:

"Da der Tropus schon in den älteren Quellen verschiedenartig übergeliefert ist, darf man sicher annehmen, dass er zur Zeit seiner ersten erhaltenen Niederschriften (ca 935 in S. Martial, um 950 in Mainz) bereits eine lange und wechselreiche Geschichte hatte. Da er schon im 10. Jh. über das ganze karolingische Reich verbreitet war, und zwar ohne die Stütze kirchlicher Kodifizierung, dürfte er wohl spätestens um 9. Jh. entstanden sein. Vielleicht bilden die im beiden Überlieferungszweigen gemeinsamen Verse den ursprünglichen Kern, der nun in St. Martial sowie im aquitanischen Einflussgebiet dieses Klosters umgestellt und bereichert wurde"⁴.

Begin van het Gloria 'Laus tua', Ben. 34 f 238

De teksten

De ingevoegde teksten zijn nogal variabel in de verschillende bronnen. In de eerste fase waarin tropen worden ingevoegd is sprake van een aantal telkens terugkerende verzen die her en der worden ingelast, de zogenaamde 'wandernde' verzen.

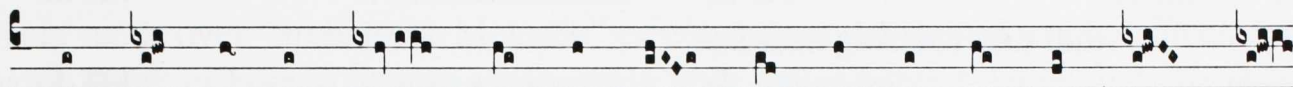
De grondtekst die hier wordt getropeerd is ontleend aan het bekende handschrift uit Benevento (Ben. 34). Ingevoegde teksten treffen we niet na elk afzonderlijk Gloria-onderdeel. Na het 'Gratias agimus' missen we de tropen totdat we stoten op het ingelaste fragment 'Domine deus redemptor Israël' na 'Jesus Christus'. Pas na 'Quoniam tu solus sanctus' volgt weer een tekst- en melodie-inlassing: 'Deus fortis et immortalis' en direct daaropvolgend na 'Tu solus sanctus': 'Celestium terrestrium et infernorum'.

Dan gebeurt er iets uitzonderlijks. Na 'Tu solus sanctus' wordt de tekst 'Regnum tuum solidum permanebit' ingelast met een lang melisma op de lettergreep per-. Dit binnenmelisma is duidelijk gestructureerd in twee maal twee fragmenten. In Ben. 34 ontbreekt echter de herhaling. Dit binnenmelisma wordt nu van tekst voorzien, een duidelijk voorbeeld van 'prosula'.

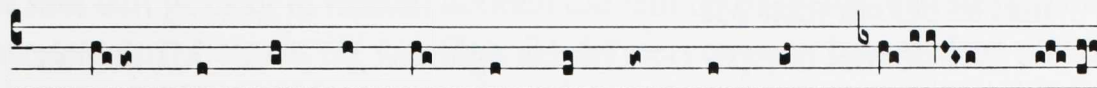
De ingelaste tekst 'Regnum tuum' behoort tot de meest bekende voorbeelden van een 'wandernd' vers dat her en der wordt gebruikt. Vaak is het melisma zelf niet van tekst voorzien en is ruimte uitgespaard om zelf een tekst te improviseren. Maar de keuze voor onze tropetekst 'permanebit cum Patre et cum sancto unus idemque' is binnen het Gloria heel bekend geworden. Deze tekst heeft zeer oude papieren en komt al voor in het begin van de 9e eeuw, nog voordat de abdij van St.-Martialis gesticht is. Deze bijzondere prosula wordt hernomen in de vroege meerstemmigheid die haar uitgangspunt heeft in Limoges, halteplaats op weg naar Santiago de Compostella. Het wordt dan een zelfstandig muziekstuk voor de liturgie van de H. Jacobus. Het slotmelisma op het einde van de tekst 'Jesu Christe' wordt opnieuw van commentaar voorzien.

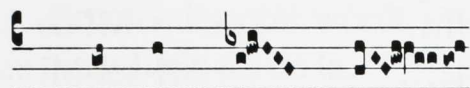
Glo-ri - a in ex - cel - sis De - o.

Et in ter-rae pax ho - mi - ni - bus bo-nae vo-lun - ta - tis.

Laus tu - a de - us re - so - net co - ram te rex.

Lau-da - mus te.

Transcriptie van het begin van Gloria Laus tua, Ben. 34 f. 238.

Uitvoeringspraktijk

Het Gloria is in het stadium van genoteerde melodie van meet af aan door een schola gezongen. Het volk deed al niet meer mee. De tropen zelf zijn door solisten uitgevoerd getuige het feit dat de getropeerde modellen vaak in de Cantatoria voorkomen, waaruit de voorzangers gewend zijn te zingen. Er wordt afwisselend gezongen door voorzangers en koor. Bij de prosula 'Regnum solidum' gebeurt iets anders. Het koor begint met het fragment 'Regnum solidum per', op deze lettergreep valt de solist in terwijl het koor op de klinker meezingt totdat beide uitmonden in de slotcadens: 'permanebit in aeternum'. Verschillende argumenten pleiten voor deze simultane zangwijze, o.a. het feit dat het melisma duidelijk en helder gestructureerd is en verder het feit dat de melodie tweemaal is uitgeschreven, eenmaal zonder en eenmaal met toegevoegde tekst.

Transcriptie van de melodie

Ons Gloria, dat in de detailstudie van Rönnau 'Gloria A' wordt genoemd, vangt aan op sol. Dat is nogal bevreemdend aangezien de rest van het Gloria met bijbehorende tropering op fa gemodelleerd is. In sommige handschriften echter begint het Gloria op fa en is dus aan de rest aangepast. Een definitieve en eenduidige transcriptie is niet mogelijk, noch wat betreft de melodie noch wat betreft de kwestie van de bémol. Binnen de invloedssfeer van St.-Gallen kunnen we steunen op de handschriften S.G. 381, 485 en Bamberg 6, die ons in facsimile ter beschikking staan. Dat het om dezelfde melodie gaat is duidelijk, maar de adiaستمatische notatie is hier en daar nogal afwijkend van de beneventaanse versie. In stijl lijkt Gloria A op Gloria III ad libitum uit het Graduale Romanum (GT 721). Opvallend is de rijke neumatische stijl met melismatische slotpassages (vgl. 'Adoramus te' met 'Glorificamus te'). De tropering die begint met 'Laus tua' is stilistisch aan het oorspronkelijke deel aangepast. Als men de melodie aan een nauwkeurig

Relatie tussen het Gloria en de afzonderlijke tropen

troop:

1. Laus tua ... MI-do
2. Qui venisti... MI-do
met uitwaaiering naar sol
3. In sede... omspeling do
4. Veneranda... uitwaaiering van do
met terugkeer naar MI
5. Gloriosus ... MI-do met ompe-
ling van sol, terugkeer naar re
6. Domine Deus... MI-do, met ompe-
ling van sol, terugkeer naar MI

Gloria:

- Laudamus te ... MI-do
- Benedicimus te... MI-do
- Adoramus te ... MI-do
- Glorificamus te omspeling naar sol
- Gratias agimus ... MI-do met
uitwijking naar sol, terug naar MI
- Domine Deus... MI-do
- Domine fili... MI-do
- Jesu Christe... MI-sol-MI
- Domine Deus... MI-do
- Qui tollis... MI-do
slot: MI-sol re
- Qui tollis... MI-do
- Qui sedes MI-do
slot: MI-sol-re
- Quoniam MI-do
- Tu solus Dominus MI-do
- Tu solus altissimus MI-do
- Jesu Christe... MI-sol-MI
- Cum sancto MI-sol
- Amen re-sol-MI-do

7. Deus fortis.... MI-do-MI-sol- MI
8. Coelestium MI-do-MI-sol-MI
9. Regnum tuum... kerntoon MI met ompe-
(prosula) ambitus:(sol)la-do-MI-sol(la)

10. Christe coelorum...
(prosula)

11.

onderzoek onderwerpt, herkent men veel terugkerende formules. De melodische kern die meteen aan het begin aanwezig is, is de tertsafstand in dalende beweging, la-fa. De moedertoon waarop de hele melodie is gebouwd is dus MI (getransponeerd naar la). De moedertoon is omringd met de fa zodat we in onze melodie consequent de si-bémol dienen toe te voegen. Als de melodie met de vaste kern MI-do verlaten wordt en de hoge sol, getransponeerd naar do, centraal komt te staan, is het optreden van het verlagingsteken minder voor de hand liggend. Maar de dominante terugkeer naar de kern MI-do (la-fa) duidt erop dat we te maken hebben met een duidelijk voorbeeld van archaïsche modaliteit, gefundeerd op een vaste melodische kern, waarin de spanningsverhouding tonica-

dominant ontbreekt. Dat zou erop wijzen dat de karakteristiek van Pothier als 'Gloria tritonique' moet worden bijgesteld. De transcripties op basis van handschriften uit St.-Martialis bevatten op meerdere plaatsen het b-molteken, zij het niet consequent⁵.

Stäblein die in het basisartikel 'Gloria' in de MGG⁶ het hier te behandelen Gloria citeert spreekt reeds over "archaïsche Melodik" en constateert dat de stijl van het Gloria typisch is voor Italië: er komen weinig sprongen in voor. Maar het feit dat de melodie minstens even vaak in Zuid-Frankrijk en zelfs in Zuid-Duitsland optreedt, doet vermoeden dat we hier met een gezang te maken hebben dat aan de basis ligt van het gehele repertoire.

Onze transcriptie gaat uit van Ben. 34 dat nergens een b-molteken plaatst. Uitgaande van de kerntoon MI is het kernmotief rond deze toon te vinden. In het volgende overzicht geven we schematisch de melodische verhouding tussen de Gloria-onderdelen en de tropering. De moedertoon wordt steeds met hoofdletters geschreven, MI, getransponeerd in onze melodie is dit de la.

Dit overzicht laat zien dat het gehele Gloria gecentreerd is rond de moedertoon MI met omspeling van de hele en de halve secunde. De melodische kern MI-do wordt uitgebreid tot de boventerts sol. Binnen deze kwint is de moedertoon centraal gelegen. Enkele keren wordt de melodische kern verlaten en nestelt de melodie zich rond de sol. Als deze toon omspeeld wordt, wordt de benedensecunde verkleind en zou men een verhoogde fa mogen verwachten, vergelijk de passages : In sede majestatis tuae / Gloriosus...patris tui / Glorificamus te Gratias...gloriam tuam / Domine Deus...Israël / Qui tollis...miserere nobis / Qui sedes...miserere nobis / Amen.

Consequent zou men de verhoging ook mogen verwachten in de tweede helft van het melisma op per-: permanebit. We menen echter dat de moedertoon hier duidelijk de spil is van het geheel waardoor de bé-mol noodzakelijk is. Wanneer de melodie verder naar beneden daalt, herkent men duidelijk de plagale protus, vergelijk Domine Deus, rex coelestis en Qui tollis....deprecationem nostram. Twee maal zelfs bereikt de melodie de lage sol (do): de melodie doorloopt nu de octaafruimte sol-do-sol(do-fa-do). De onderste toon van de melodische kern wordt nu even belangrijk, vergelijk Domine fili.....Jesu Christe en Regnum tuum ... Jesu Christe.

Juist door de archaïsche opbouw rond een vaste kern is dit Gloria zeer ontvankelijk gebleken voor steeds nieuwe troperingen. In alle liturgische centra is dit Gloria populair geweest. De tropetekst 'Laus tua' is eveneens algemeen verspreid. De inhoud is algemeen van aard en versterkt het lof karakter van het Gloria. We treffen deze soms op Pinksteren, dan weer op Allerheiligen. In muzikaal opzicht sluiten de tropen naadloos aan bij het origineel. ■

BRONNEN:

Codex Sangalliensis 484 (Amadeus Verlag) fol 225, 314.

Codex Bamberg St Bibl lit 6 (Mon. Pal.Greg.2) fol. 94v.

Codex Beneventum 34 (Pal. Mus. XV) fol 235.

Codex Roma Angelica 123 (Pal. Mus. XVIII) fol 231, 248.

NOTEN:

1. POTHIER Joseph, 'Un Chant "Gloria in excelsis Deo" en sixième mode tritonique' in: *Revue du Chant Grégorien*, 5e jg no 7, pp. 97-102.
2. Kgr. Ber. (New York 1961, Kassel 1961) Bd I, S12, Anm. I, geciteerd in RÖNNAU, Klaus, *Die Tropen zum Gloria in excelsis Deo*, unter besonderer Berücksichtigung des Repertoires der Martial-Handschriften (Wiesbaden 1967).
3. RÖNNAU 1967, p.7.
4. op. cit. p.147.
5. op. cit.:
p. 206: Rönnau geeft de transcriptie van het Gloria zonder tropen op basis van het handschrift Parijs, Bibl. Nat. nouv. acq. 1871, gedateerd midden 11e eeuw. Aan het begin is het bé-molteken geplaatst.
p. 210: hier is de gloriatropering Laus tua getranscribeerd vanuit ms. Paris, Bibl.Nat. lat 1121, gedateerd 994-1031. De volgende tropen corresponderen met Ben. 34: Laus tua / Qui venisti / In sede / Gloriosus rex / (Qui unus idemque...) veneranda Trinitas / Domine Deus redemptor / Coelestium.
N.B. Hetzelfde gloria, maar met tropering O laudabilis is getranscribeerd in HILEY, David, *Western Plainchant* (Oxford 1993) pp. 228-230.
6. STÄBLEIN, Bruno, 'Gloria' in: *Musik in Geschichte und Gegenwart* V, sp. 307 (Bärenreiter 1956).

HET PAROCHIEKOOR VAN DE SINT NICOLAASKERK / ONZE-LIEVE-VROUWEKERK TE MAASTRICHT

Raymond Opdenakker

Onze Lieve Vrouwekerk

De exacte bouwdatum van de Onze-Lieve-Vrouwekerk, sedert 1933 basilica minor, te Maastricht is tot op heden gehuld in de mist der Middeleeuwen. Er zijn aanwijzingen dat de kerk gebouwd is op de resten van een 'heidens' heiligdom dat haar oorsprong vindt in de Romeinse tijd. Het vermoeden bestaat dat de huidige kerk met haar voornamelijk Romaanse karakter ontstaan is rond AD 1100. De kerk was een kapittelkerk, waaraan vanaf haar ontstaan doorgaans een twintig tot dertig kanunniken en een kapittelschool aan verbonden zijn geweest.

Tot aan de opheffing van het kapittel in 1797 ten gevolge van de anti-clericale politiek der franse bezetters, hebben de kanunniken, aangevuld met professionele zangers en (clericale) koralen, de zang voor hun rekening genomen. De beroemdste koraal, rond 1620, en later organist, rond 1630, in de periode vóór de franse tijd is ongetwijfeld Henry Dumont (1610-1684), waarvan ook heden ten dage nog een 'Panis Angelicus' en de 'Messe Royale' in het koorrepertoire zijn opgenomen.

Vanaf 1797 maakt de Onze-Lieve-Vrouwekerk een zware tijd door. Gedurende 40 jaren wordt ze gebruikt voor militaire doeleinden, o.a. als smidse, hospitaal en kruitopslagplaats. Eerst in 1837 krijgt ze haar oorspronkelijke functie van Godshuis terug.

Genootschap

Ondertussen was op 22 december 1803 de draad weer opgepakt in de naast de Onze-Lieve-Vrouwe gelegen Sint Nicolaaskerk. Hier stichtte een groep mannen, bestaande uit priesters (kanunniken van de opgeheven kapittels van Onze Lieve Vrouwe en Sint Servaes te Maastricht) en vooral 'leken', het genootschap van de H. Caecilia¹.

De doelstelling van dit genootschap was het onderhouden van een koor in de parochiekerk van Sint Nicolaas te Maastricht. Het genootschap kende drie soorten leden: ordinare leden en extra-ordinaire leden die voor de zang zorgden en honoraire leden, vergelijkbaar met donateurs. De leden waren in deze tijd voornamelijk afkomstig uit de midden- en hogere stand. 'Bekende Maastrichtenaren' als de orgelmaker Joseph Binvignat, de professor in de tekenkunst Franquinet, de Palatijnse graaf en 'aartsdiplomaat' Paulus van der Vrecken, de violist en componist Rouwijzer en overige componisten als François Rutten, Joannes Frère, Caspar Otzeling enz. maakten er deel van uit. Naast leden kende het koor een directeur en een eerste en tweede voorzanger. Verder was er een 'censor', wiens taak het was de boeten te innen van leden die niet volgens het reglement in een dienst waren verschenen. Voor de ordehandhaving op het oksaal droeg de 'rector chori' zorg, die samen met de 'syndicus' (o.a. penningmeester), de secretaris en enige andere leden van het genootschap tevens tot het 'conseil' van regerende meesters, het bestuur, behoorde.

Repertoire

Het koor had, gezien de eisen die de liturgie vrijwel dagelijks aan de zangers stelde, doorgaans een druk programma. Iedereen was verplicht om op zon- en feestdagen aanwezig te zijn bij de hoogmis en de vespers². Wekelijks waren vier leden aan de beurt om de (overige) hoogmissen en loffen die gedurende die week gehouden werden, op te luisteren. Voor de liturgie werd geput uit de enorme muziekbibliotheek die het genootschap had opgebouwd en die voornamelijk bestond uit meerstemmige stukken. Op het programma konden werken geplaatst worden zoals A. Grétry, 'Mirabilis', J. Haydn, 'Te Deum Laudamus', A. Salieri, 'Exaudi orationem', W.A. Mozart, 'Ecce Panis', L. von Beethoven, 'Missa opus 86', C.W. von Gluck, 'De Profundis'. De alt- en sopraanpartijen kwamen bij de meerstemmige stukken vermoedelijk voor rekening van de koralen, of zoals ze in Maastricht zeggen, de 'kräolkes'. Bij uitzonderlijke gelegenheden, zoals ten tijde van Kerstmis en Pasen, werden er mogelijk zangeressen ingehuurd. Dit soort hoogmissen moet, daar het genootschap tevens een eigen orkest van zo'n 35 à 50 man had, zeer indrukwekkend zijn geweest. Het niveau van dit koor lag, zeker tot 1850, hoog. Deels is dit af te leiden uit het gegeven dat er moeilijke meerstemmige stukken op het repertoire stonden en deels uit het gegeven dat het koor blijkens krantenartikelen zo nu en dan in het openbaar optrad³.

Naast de polyfone stukken werden ook gregoriaanse gezangen ten gehore gebracht. Hieromtrent, en überhaupt over (de kwaliteit van) de zang, kan men in de notulen van het genootschap praktisch geen informatie terugvinden. Uitzondering hierop vormt de vermelding in de notulen over de viering ten tijde van het St.-Caeciliafeest op 22 november 1823 dat

“...de zang deftig (was) en stichtend, de buitengewone zangers hebben zich meesterlijk op het koor van hunnen plicht gekweten, en men kon op het aangezicht der toehoorderen het blij genoegen lezen, hetgeen de zedige viering van dit feest in hunne harten opgewekt hadt”⁴.

Enige uitgaven in de muziekbibliotheek van het genootschap werpen meer licht op de gregoriaanse zangpraktijk. Een boekwerk, getiteld *Missae et Laudes Organo*, dat vermoedelijk geschreven werd rond 1840, bevat een groot aantal zettingen van het tantum ergo en 'gregoriaanse' missen⁵. Zowel de tantum ergo's als de missen waren bestemd voor feestdagen in het jaar. Voor ieder feest is er een andere toonsoort benut. Zo was het Tantum ergo voor de feestdag van Sancta Agatha geschreven in sol mineur, voor de feestdag van Sint Hubertus in la majeur etc. Bij sommige feestdagen, zoals dat van Sint Rochus, is het tantum ergo tevens voorzien van orgelbegeleiding. Het voorbeeld laat zien hoe het notenbeeld eruit zag.

Verder treft men in de bibliotheek een aantal uitgaven van het *Graduale Romanum* aan waarin gregoriaanse missen voor het gehele jaar, inclusief de vele feestdagen, zijn opgenomen⁶. Deze boeken stammen uit de 15de tot de 18de eeuw. Ook maken een aantal *Antiphonaria* deel uit van de bibliotheek. Het oudste daarvan dateert uit de 14de eeuw⁷.

AD BENEDICTIONEM *De Angelij*¹

in Ut, vel in Re maj. Chor.

Tantum ergo Sacramentum Vene-remur cernui et antiquum
Ge-ni-tori qeni-to-que Laus et jubi-la-tio sa-lus honor

docu-mentum no-co ce-dat vi-tui praestet fi-des supple-mentum
- virtus quoque sit et be-ne-dic-tio pro-ce-den-ti ab u-tro-que

sen-su-um de-fec-tui. Praestet fi-des supple-mentum sen-su-um
com-par sit lau-da-tio. Pro-ce-den-ti ab u-tro-que compar sit

de-fec-tui.
lau-da-tio. A . . . men.

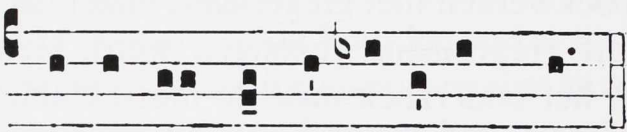
Hoewel er dus vele boekwerken met gregoriaans materiaal voorhanden waren, blijft de vraag bestaan hoe dit gregoriaans gezongen werd. Helaas is dr. van Dijk bij de inventarisatie van en het onderzoek naar de muziekbibliotheek van de Onze-Lieve-Vrouwekerk gestopt vóór de afdeling Gregoriaans. Hier ligt dus nog een interessante taak te wachten. ■

NOTEN:

1. GAM, Archieven en bibliotheek van de Onze-Lieve-Vrouwe- Basiliek te Maastricht, no. 2072: *Register van notulen, besluiten, reglementen en instructie, correspondentie* (soms bijgehouden in de vorm van een kroniek) gehouden door de secretaris van het Genootschap van de H. Caecilia, P.G. Schols en later Jos Krans. 1804 - 1852.
2. GAM, Muziekbibliotheek van Onze-Lieve-Vrouwe-Basiliek, inv. nr. 2719: *Vesperale Romanum*.
N.B. Helaas kon ik dit deel niet inzien in het archief, daar men het niet terug kon vinden.
3. DIJK, Hans van, (1997), *Inventaris van de muziekbibliotheek van de Onze-Lieve-Vrouwenkerk*, Gemeentearchief Maastricht, Dienst KCO.
4. Zie noot 1.
5. Verzamelbundel met gregoriaans repertoire, inv. nr. 1177, getiteld 'Missae et Laudes Organo', in: DIJK, Hans van, (1997), *Inventaris van de muziekbibliotheek van de Onze-Lieve-Vrouwenkerk*, Gemeentearchief Maastricht, Dienst KCO.
6. GAM, Muziekbibliotheek Onze-Lieve-Vrouwe-Basiliek te Maastricht, Inv. nr. 2748-2749: *Graduale Romanum Juxta Missale ex decreto Sacro-Sancti Concilii Tridentini restitutum*, etc. Leodii, Clement Planteux (1787). Fol. 2 delen (B. 395 en B. 396)
N.B. Op het eerste deel staat op de band 'Organo', op het tweede deel staat 'Choro'.
7. GAM, Muziekbibliotheek Onze-Lieve-Vrouwe-Basiliek te Maastricht, inv. nr. 2738, *Antiphonarium; partes Hiemalis ac Vernalis*. Manuscript uit ± 1400 op perkament, Gothiek schrift met 10 notenbalken en tekstregels per pagina, handschrift regelmatig.

Vorige keer stond ik met u stil bij een minuscule kleine verandering in een minuscule kleine antifoon, die voor mijn gevoel een grote verandering teweegbracht in de deklamatie en gevoelswaarde van de tekst. Deze keer wil ik mijn vergrootglas richten op een typemelodie, dat wil zeggen een vaste melodie waarop we verschillende teksten vinden. Als tekst en melodie aan elkaar aangepast moeten worden, wordt de melodie aan de tekst aangepast en niet andersom. De typemelodie die ik bedoel wordt gewoonlijk genoemd naar de tekst *Clamavi*. Ik wil weer met u kijken naar de manier waarop de verschillende teksten behandeld worden. U vindt de voorbeeld-antifoon hieronder.

C

Lamá-vi, et ex-audí-vit me.

De melodie komt tenminste zes keer voor in het officie-handschrift van Hartker. Drie teksten hebben hun weg gevonden naar het Antifonale Monasticum, alle zes worden ze gevonden in het Psalterium Monasticum.

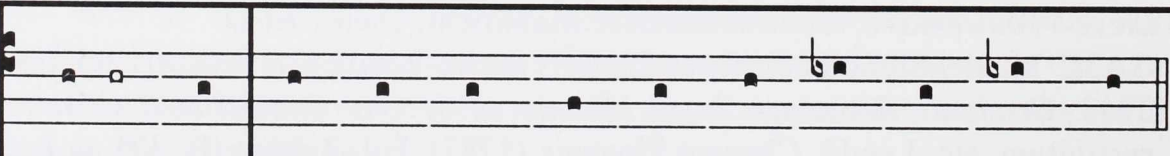
Om de antifonen te kunnen vergelijken heb ik de teksten in een tabel onder elkaar gezet. De kolom H I bevat het paginanummer bij Hartker, deel 1; de kolom PM geeft het paginanummer in het Psalterium Monasticum.

Als in de tabel een tekstvakje leeg is, komt de noot aan de kop van de kolom hier niet in deze antifoon voor. Dus, de antifoon *Clamavi* begint met la la.

Als in een tekstvak het teken ... staat, komt de noot voor, en wel op de lettergreep in de voorafgaande kolom. Dus, de antifoon *Clamavi* heeft op het woord ‘et’ de noten fa sol.

Meer dan één lettergreep in een tekstvakje: alle lettergrepen dragen de aangegeven toon, dit zien we aan het begin van *Quia mirabilia*.

Bij de aanhef vallen er gaten in de tabel, maar daar wil ik het nu niet over hebben. Na het

H I	PM		
			
96	319		spe- ret ... Is- ra- el in Do- mi- no.
95	285	cla-	ma- vi ... et ... ex- au- di- vit me.
99	233	cla- mor	me- us ... ad te ve- ni- at de- us.
98	218	quia mi- ra-	bi- lia ... fe- ... cit ... Do- mi- nus.
94	118	ad-	iu- tor in tri- bu- la- ti- o- ni- bus.
96	319	et	om- nis man- su- e- tu- di- nis e- ius.

eerste belangrijke woord zijn er geen gaten meer en wordt het interessant. Want toch is de ene tekst langer dan de andere. Hoe plaatst nu de zanger de laatste zeven tonen van de melodie op de tekst?

De drie laatste lettergrepen zijn syllabisch: één toon per lettergreep. De aanpassing van muziek aan tekst gebeurt op de vier voorafgaande tonen, fa sol la sa. Op een ook voor ons vanzelfsprekende manier worden waar dat nodig is twee tonen op één lettergreep geplaatst (synhaerese).

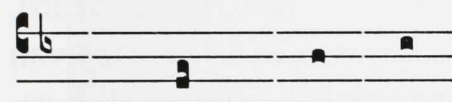
Ik heb drie voorbeelden voor u uitgezocht.

Als voorbeeld van 4 lettergrepen voor 4 tonen:

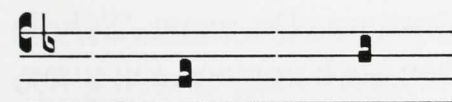
Is- ra- el in

3 lettergrepen voor 4 tonen:

et ex- au-

2 lettergrepen voor 4 tonen:

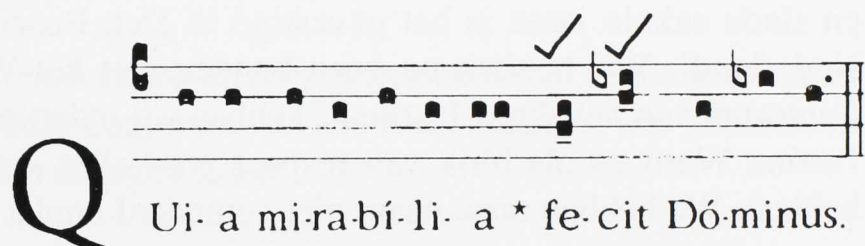
fe- cit

Pe-ret * Isra- el in Dó-mi-no.

Lamá-vi, et ex-audí-vit me.

Ui- a mi-ra-bí-li- a * fe-cit Dó-minus.

Het interessante vind ik nu dat de pes die zo ontstaat, in de kwadraatnotatie steeds een liggend episema heeft meegekregen. Ook wanneer we het handschrift van Hartker erop naslaan, vinden we steeds een *hoekige* pes. Wat is het verschil met een pes *zonder* episema, bij Hartker een *ronde* pes? Iedereen is het er denk ik over eens dat een episema een verbreding aangeeft. Maar wat wordt verbreed, en: hoe breed is verbreed?

Uit de manier waarop in deze drie antifonen de tekst behandeld wordt kunnen we twee dingen leren. Moet de eerste conclusie niet zijn, dat elk van deze vier tonen in de drie voorbeelden steeds even lang is, hoe lang dat ook moge zijn? De melodie verandert toch niet wezenlijk doordat de noten over minder lettergrepen worden verdeeld?

En is de tweede conclusie dan niet, dat 'verbreed' helemaal niet zo breed is?

De vraag zou eigenlijk moeten zijn: hoe breed is een *ronde* pes, een pes *zonder* episema? We zijn het er denk ik allemaal over eens dat deze sneller gaat dan de andere. Maar hoe snel is dan snel? ■

*Interview met dhr. Louis Krekelberg, dirigent**

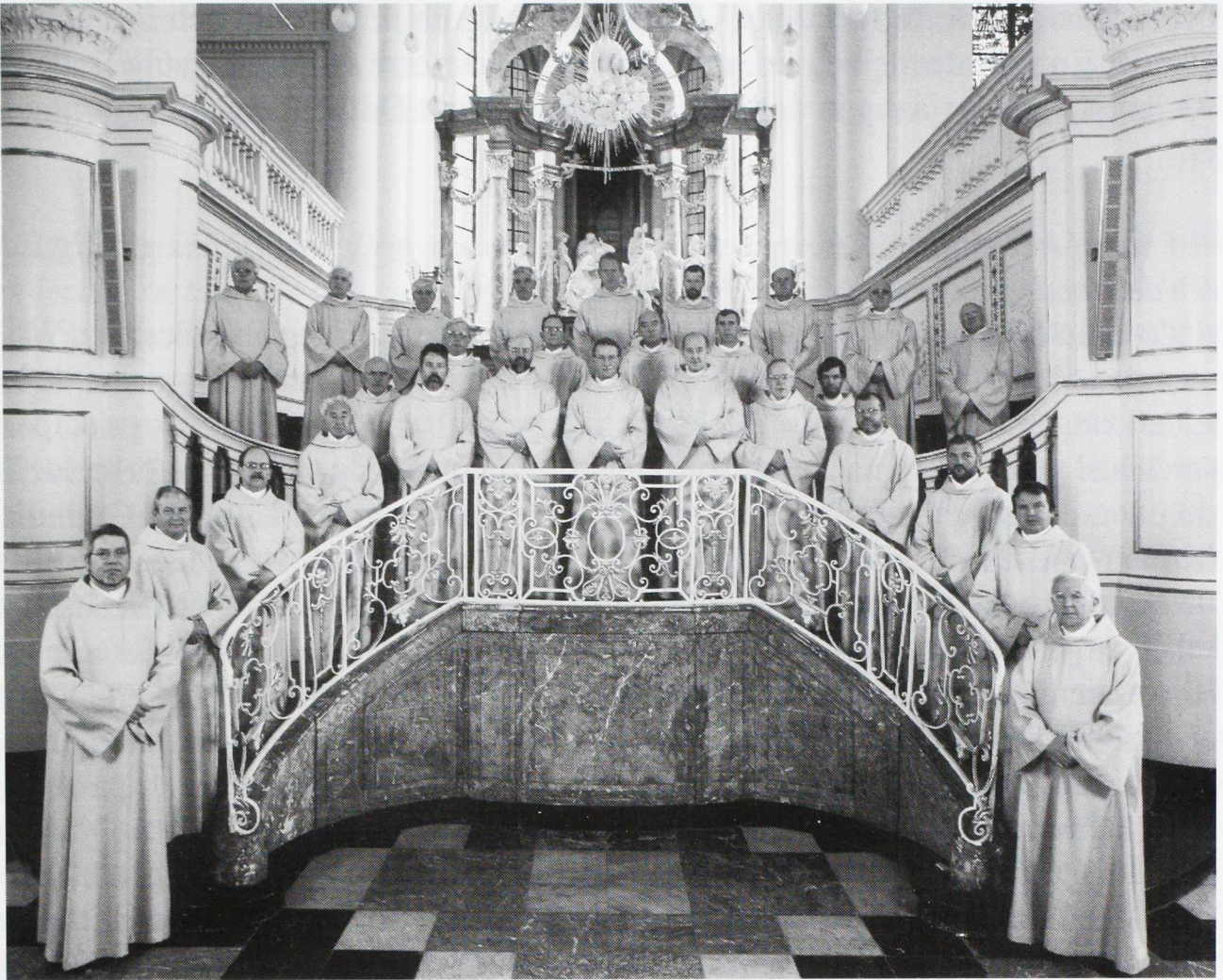
De Schola Cantorum draagt de naam van het Ward-Instituut. Toen de schola in 1964 werd opgericht, bestond het Ward-Instituut al vanaf 1928. Kunt u iets vertellen over het ontstaan en het doel van dit instituut?

Het Ward-Instituut werd opgericht door mevrouw Justine Ward (* 1879 Morristown, Amerika † 1975 Sable sur Sarthe, Frankrijk). Zij was muziekpedagoge en ontwikkelde als zodanig een methode voor muzikale vorming voor kinderen volgens de principes van Th. Shields. Justine Ward kwam geregeld in Solesmes waar Dom Mocquereau haar leermeester werd en wiens leer zij helemaal verwerkte in haar methode. Dr. Jos. Lennards uit Roermond kreeg belangstelling voor het gregoriaans toen hij in Oosterhout de uitvoeringsmethode van Solesmes had leren kennen. Vanaf 1923 bracht Jos. Lennards geregeld een bezoek aan Solesmes. De ontmoeting van Jos. Lennards met Justine Ward, bij gelegenheid van het 50 jarig professiefest van Dom Mocquereau in 1927, was van grote betekenis voor de oprichting van het Ward-Instituut, waarvan hij, aanvankelijk samen met rector Vullingsh, directeur werd. In Nederland werd de Ward-methode al vanaf 1928 verspreid door het Ward-Instituut te Roermond door middel van cursussen en schoolbegeleiding in binnen- en buitenland. Later verhuisde dit instituut naar Helmond en sinds enkele jaren is het gevestigd in Den Bosch onder de naam 'Ward Centrum Nederland'. Wij hebben nu geen banden met het Ward Centrum. De naam 'Schola Cantorum van het Ward-Instituut' hebben wij indertijd gekozen als hommage aan mevr. Justine Ward en als blijk van respect voor alles wat wij aan het instituut te danken hebben. We hebben onze naam niet veranderd omdat we reeds bekend waren onder die naam.

Dr. Jos. Lennards heeft in 1964 het initiatief genomen tot de oprichting van een eigen schola. Wat was daarvoor de aanleiding?

De Schola Cantorum van het Ward-Instituut werd opgericht in augustus 1964. Aanleiding was een verzoek van de KRO aan Jos. Lennards om een serie uitzendingen te verzorgen die in zekere zin een voortzetting zouden zijn van het vroeger bekende radio-programma 'De Zingende Kerk', een programma voor de gregoriaanse kerkzangers, samengesteld door Dom B. Brockbernd, waarin de gezangen van de volgende zondag werden besproken. Dit programma zou komen te vervallen door de opkomst van de Nederlandstalige liturgie. Van vele kanten kwamen protesten: men was bezorgd dat het gehele gregoriaanse part verloren zou gaan. Lennards nam contact op met oud-leerlingen van de

* de redactie respecteert de wens van de auteur om anoniem te blijven.

Roermondse kweekschool met als resultaat dat achttien personen bereid gevonden werden een schola te gaan vormen. De Schola Cantorum van het Ward-Instituut was geboren en zou geleidelijk aan uitgroeien tot een dertigtal leden.

Mijnheer Krekelberg, u bent vanaf 1964 lid van de Schola Cantorum. Hoe bent u zelf geïnteresseerd geraakt in muziek en met name in het gregoriaans?

Ik had het geluk dat ik op een basisschool heb gezeten waar dagelijks volgens de Ward-methode muziekles werd gegeven. Ik was lid van het jongenskoor en behalve in de Hoogmis en het Lof op zondag, zongen wij in trouw- en begrafenisdiensten. Zo leer je het gregoriaanse repertoire wel kennen. En ook andere kerkmuziek werd me dierbaar. Ik kan me nog muziek herinneren die toen geweldige indruk op mij gemaakt heeft. Hier is de basis gelegd voor mijn loopbaan in de muziek. Gregoriaans werd een deel van mijn leven. Is het niet opmerkelijk dat wij het met een stel vrienden een plezier vonden om samen, in een tijd dat je waarachtig ook met andere dingen bezig was, op zondag de Vespers, het Lof of de Completen te zingen? En wij deden dat met overgave en voldoening. Tijdens de kweekschooltijd en ook later op het conservatorium bleef de interesse voor het gregoriaans. Jos. Lennards en dr. R. Salomons waren mijn leermeesters. Ik was dus één van die oud-leerlingen die door Lennards gevraagd werden om een schola te vormen. Al gauw betekende dat ook dat ik, vanwege mijn opleiding, wel eens de dirigent moest vervangen. En dan blijkt vanzelf de noodzaak om je in de stof te verdiepen. Met

veel voldoening denk ik terug aan al die cursussen die ik gevolgd heb in binnen- en buitenland. En nog steeds ben ik bezig. Met veel interesse en plezier volg ik de post-H.B.O. cursus gregoriaans in de Priorij Thabor te Sint Odiliënberg. Er zijn nog veel vragen!

U hebt vanaf het begin de nieuwe ontwikkelingen van het gregoriaans gevolgd. Hoe werden deze in de schola aanvaard en toegepast?

Alle leden van de schola waren in 1964 opgegroeid in de traditie van Solesmes. Wij beheersten de theorie van de octoechos, wij kenden de regels van het plaatsen van de ictus, wij telden zingend 1-2, 1-2-3 en “alle noten zijn gelijk” was een belangrijk principe. Dr. Lennards had geregeld contact met Dom Gajard. Zijn opvatting was ons voorbeeld. Toch stond Lennards niet geheel afwijzend tegenover de nieuwe ontwikkelingen. Op initiatief van hem en van de Ward-beweging gaf Dom Cardine een cursus aan vertegenwoordigers van de beweging uit de hele wereld. Lennards schrijft over Dom Cardine: “Hij heeft zich werkelijk uitgesloofd om ons op objectieve wijze in te leiden in de ingewikkelde materie. Hij verdient daarvoor onze oprechte erkentelijkheid”. Lennards ziet het probleem dat er geen methodiek is om de beginselen van Dom Cardine over te brengen. Zijn eindconclusie in 1976 is: “Geen oude schoenen weggooien, voor we nieuwe ... passende in ons bezit hebben!”. Toch veranderden wij ook van opvatting: in een tijd dat in Nederland geen enkel koor daaraan dacht waren wij bezig met coupures. Ook melodische veranderingen werden regelmatig toegepast: bijvoorbeeld het herstellen van de deuterus, si naturel in plaats van si b enz., echter niet consequent. Bij voorkeur zongen wij de gerestaureerde melodieën uit het Antiphonale Monasticum. Maar voornamelijk werd toch vastgehouden aan de principes van Dom Mocquereau.

U bent vanaf 1979 dirigent van de schola, U ging voort in de voetstappen van Jos. Lennards, maar toch naderde bovendien de zware taak om de nieuwe bevindingen en ontwikkelingen op het gebied van de semiologie te bestuderen en praktisch met uw koor toe te passen. Hoe hebt U daaraan gewerkt?

In het vorige antwoord heb ik geprobeerd de situatie te schilderen toen ik het koor overnam: veel praktische ervaring, maar toch nog enige wantrouwen tegenover de nieuwere ontwikkelingen in het gregoriaans. Bovendien ontbrak mij tot dan toe de tijd om mij intensief met de semiologie bezig te houden. Totdat ik een voordracht meemaakte van Dom Joppich, leerling van Dom Cardine en begenadigd spreker. Zijn ideeën over woord - toonverhouding spraken mij aan. Hij liet ons ervaren dat de kwadraatnotatie erg onvolmaakt is en dat je, als je tot een goede interpretatie wilt komen, terug moet naar de bronnen, de handschriften. En dan begint een verslaving, die nog niet over is. Langzaam aan kwam ik tot nieuwe inzichten. De schola was welwillend en gaf mij de mogelijkheid om te experimenteren. Ik heb nooit ‘semiologie bedreven’ om erbij te horen. Alleen als ik overtuigd was, heb ik geprobeerd veranderingen aan te brengen in onze opvatting. Dat is een lang proces voor een schola die opgevoed is in een Solesmes-traditie. Ontmoetingen zoals bijvoorbeeld in Watou kunnen dan stimulerend werken. Je merkt

hoe andere koren ook op zoek zijn. De situatie is nu zo dat alle koorleden uit het Graduale Triplex zingen en in de loop van de jaren hebben wij veel moeite gedaan om de neumen van Laon en St.-Gallen te begrijpen. Wij zijn er nog lang niet, maar wij zijn op weg.

Inmiddels bent U 20 jaar dirigent van de Schola Cantorum. Hoe gaat U nu, AD 1999, te werk inzake restauratie van melodieën, verhouding tekst-melodie, interpretatie e.d.?

Wij hebben nooit willen fungeren als een koor met achtergrondmuziek. De tekst is altijd belangrijk geweest. Daarom wordt er veel aandacht besteed aan de vertaling van de Latijnse teksten en aan de ritmische aanduidingen die een hulp kunnen zijn bij een goede interpretatie. Maar ook melodische restauraties kunnen belangrijk zijn, met name in deuterus- en tetrardus-melodieën. Problemen heb ik wel met restauraties die zo rigoureus zijn dat de Vaticana-melodie nauwelijks is terug te kennen. Zie bv. enkele voorgestelde restauraties in de *Beiträge*. Een probleem vind ik ook, wanneer door aandacht voor ieder detail een muzikale zin in stukken gehakt wordt. Natuurlijk, gregoriaans is gezongen liturgische tekst, verkondiging. Maar gregoriaans is ook muziek en ik wil met mijn schola ook muziek maken. Het gaat dan om 'die Frage der Dosierung'. Hoe lang is een verbrede virga, clavis, podatus, coupure, hoe veel aandacht geef je aan een wordeinde enz. Een juiste dosering, goede aandacht voor de betekenis van de tekst maar ook nog muziek. Dat zijn zaken die mij bezighouden. Bovendien heb ik met niet-professionele zangers te maken, met zeer verschillende achtergronden maar met een grote liefde voor het gregoriaans. Nog altijd probeer ik de klank van het koor te verbeteren, maar ook bij ons slaat de vergrijzing toe. Zangers tot 40 jaar zijn van harte welkom. Ik weet zeker dat zij zich in onze vriendengroep thuis zullen voelen.

Mijnheer Krekelberg kunt U tot slot nog iets vertellen over de feestelijkheden en activiteiten rond het 35-jarig bestaan van de schola?

De schola viert het 35-jarig bestaan op 30 mei met een plechtige Eucharistieviering in de Kathedraal te Roermond, waaraan ook de schola's van Brugge, Grimbergen en Kortrijk meewerken. De viering zal rechtstreeks op TV worden uitgezonden (10.00u). 's Middags is er een concert door dezelfde schola's in dezelfde kerk. In 1999 staat het thema 'God de Vader' centraal. Alle gezangen zijn gekozen rond dat thema. Ieder koor neemt een deel voor zijn rekening, maar enkele gezangen worden ook gezamenlijk gezongen. Bij ons 25-jarig bestaan voerden wij met veel succes de middeleeuwse vespers met het Paasspel 'Peregrinus' uit. Dit jaar staan op het programma twee liturgische spelen: 'Officium Pastorum' en 'Officium Stellae' die te vinden zijn in een Graduale uit Rouen (13e eeuw). Dat zal plaatsvinden op 19 december en wij hopen ons jubileumjaar daar feestelijk mee af te sluiten. En de toekomst? Wordt het niet tijd, denk ik wel eens, om afscheid te nemen nu ik zeventig ben? Ik realiseer me wel dat ik niets van wat ik dan studeer, uitwerk, transcribeer, nog kwijt kan aan een koor. En wat doe ik met al die vrije tijd? Bovendien heb ik nog twee plannen die ik graag zou leiden. En dan zijn we aangeland in 2000. Is dat geen mooie tijd voor een afscheid? Scholaleden ... nog even geduld! ■

HOERA, HET IS EEN MEISJE!

Annet Verhoeven

Eindelijk is het zover: de ACG heeft een eigen vrouwenschola op de wereld gezet: Vox Evae. Naast de Amici hebben nu ook de Amicae een eigen stem.

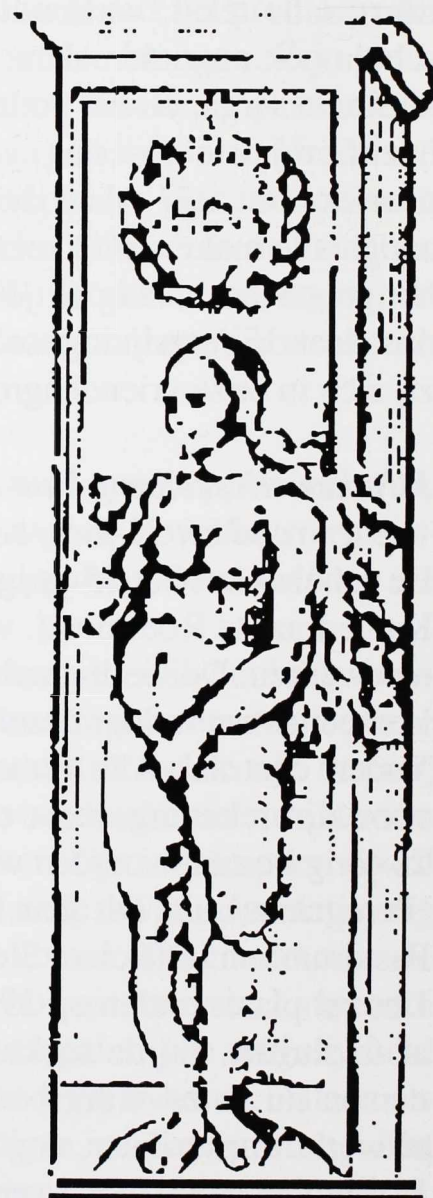
Op 6 en 20 maart jl. hadden wij, een kleine groep 'gregorianistes' twee oriënterende bijeenkomsten in de Emmauspriorij te Maarssen. Zes vrouwen hadden zich aangemeld en Jacqueline Elemans had zich bereid verklaard de leiding op zich te nemen. Toen we elkaar op 6 maart ontmoetten bij een kopje koffie, bleken de meesten elkaar al te kennen van eerdere gregoriaanse activiteiten.

De deelnemers zijn afkomstig uit ver uiteenliggende plaatsen, zoals Den Haag, Kampen en Elst (Gld.) Deze omstandigheid maakt dat we geen wekelijkse repetitie kunnen houden. We besloten projectmatig te werken met studieochtenden of -middagen, steeds twee dicht bij elkaar, op zaterdag. In de toekomst hopen we medewerking te kunnen verlenen aan eucharistie en vespers.

Jacqueline had een studieprogramma samengesteld met gezangen rondom de Stille Week en Pasen. Gezangen met een duidelijke variatie aan stijlen en van en wisselende moeilijkheidsgraad. Inspirerend en tegelijkertijd een middel tot meditatie: de verheven troost van de antifoon 'Ego sum resurrectio', de ingehouden dramatiek van de Paassequens 'Victimae paschali laudes', de feestvreugde van de introïtus 'Jubilate Deo'. Natuurlijk ging het niet meteen vlekkeloos: de stemmen moeten aan elkaar wennen, met elkaar versmelten. Maar we luisteren steeds kritisch naar elkaar en naar onszelf. Aan het eind van de tweede bijeenkomst hebben we voor enkele 'bevriende relaties' vast iets laten horen.

Deze vrouwengroep wil nadrukkelijk ook een studiegroep zijn. Wij oefenen ons in de semiologische benadering van het gregoriaans, wij hebben onze inbreng op de vlakken van taal en uitspraak, van klankvorming en stemtechniek, van liturgische samenhang. Zo hebben we een allerplezierigste start gemaakt, maar we hebben nog wel een wens: toename van het aantal deelnemers. Wij nodigen vrouwen met een actieve belangstelling en enige scholing in het gregoriaans van harte uit om met ons mee te doen.

Voor opgave en inlichtingen kunt u zich wenden tot onze coördinatrice, Jolanda Kwast, tel. (030) 692 2787. ■

GREGORIAANS, EEN WERKVELD MET UITDAGING!

Nee, dit artikel gaat niet over het Gregoriaans als zodanig en gaat niet over de discussie die gevoerd kan worden over juistheid van en rechtheid in de leer. Ja, deze bijdrage gaat over uw mogelijke bijdrage om onze activiteiten, plannen en ideeën verder gestalte te geven, het werkveld dus.

Het bestuur en de redactie van Stichting Amici Cantus Gregoriani vormt een hechte groep van vrijwilligers die op velerlei fronten bezig is om, ten behoeve van lezers van het Tijdschrift voor Gregoriaans, deelnemers aan cursussen en zangersdagen, de gedachten over 'wat te doen' om te zetten in daden.

Maar er zijn 'denkers' en 'doeners' en met name die laatste groep verdient enige uitbreiding.

Waaraan kunt u eventueel bijdragen?

Secretariële ondersteuning voor de tot standkoming van ons Tijdschrift (enige ervaring met PC-gestuurde inrichting en opmaak is gewenst).

Verzorging van studiemateriaal ten behoeve van academie- en cursusdagen.

Voorbereiding van sponsorwerving.

Alles wat voorts nuttig kan zijn voor ons functioneren.

Zo te zien is er redelijk wat uitdaging voor enthousiaste vrijwilligers. Laat u via ons bestuurssecretariaat weten of en waarin u iets wilt betekenen voor de ACG en vooral voor de abonnees en deelnemers aan onze activiteiten. ■

(advertentie)

Mogelijkheid voor koordirigenten, het aspect Leidinggeven bij te scholen

Onder auspiciën van de Koninklijke Christelijke Zangersbond verzorgt Chorus Anteire workshops Leidinggeven voor koordirigenten. Aan dit belangrijke aspect in de praktijk van de dirigent(e) is tot op heden geen aandacht besteed. Voor het realiseren van zijn/haar doelen is de dirigent(e) partij bij vele interacties: naast de koorleden (zowel groepsgewijze als individueel), het bestuur, begeleiders, solisten enz. Daarbij doen zich uiteenlopende situaties voor. Hoe gaat de dirigent(e) daarmee om?

Gedurende een tweetal los van elkaar liggende workshops (op een vrijdag en een zaterdag), behandelen ervaren trainers verbale en non-verbale communicatie, feedback, conflicthantering en verschillende stijlen van leidinggeven.

Informatie over plaats, tijden, aanpak, programma, voorwaarden, trainers en kosten, is te verkrijgen bij de coördinator van Chorus Anteire:

(An)Toon Gruijters, van Goyenstraat 9, 5691 EE Son. Tel/fax 0499 475257.

De ACG zijn voornemens, een zogeheten Cahier uit te geven met als inhoud een register van de bijbelteksten die voorkomen in de gezangen van het Graduale Romanum. Diegenen die elke zondag uit het Graduale zingen zonder daar verder bij na te denken zullen hier niet in geïnteresseerd zijn. Ook niet degenen die het hele Graduale uit het hoofd kennen. Maar al degenen die meer willen weten over wat ze zingen, of die ook gregoriaans bedrijven buiten het verband van de eucharistie en die zoeken naar dwarsverbanden in het repertoire, zullen deze uitgave als een nuttige bron van informatie onder handbereik willen hebben.

Een eerste aanzet tot dit register kwam tot stand in mijn eigen werk als scholaleider. Voor mijn nieuw opgerichte vrouwenschola zocht ik in 1993 naar thematische lijnen die gezangen verbinden, om tot een samenhangende programmering van het materiaal voor de schola te kunnen komen. Zo ontstond de behoefte aan een register op de tekstbronnen van het Graduale Romanum, zoals ook het Graduale Simplex een register van de opgenomen psalmen bevat. Ben Lamers had hetzelfde idee en heeft de Amici voorgesteld, deze informatie uit te geven en zodoende voor alle Nederlandstalige geïnteresseerden toegankelijk te maken. Wij hebben onze onafhankelijke arbeid samengevoegd in deze lijst.

Het is 20 bladzijden gortdroge informatie en daarom niet geschikt om als artikel in het Tijdschrift te worden geplaatst. De ACG heeft besloten, deze lijst apart uit te geven in een Cahier, dat niet is opgenomen in het abonnement op het Tijdschrift maar apart besteld kan worden.

Alle gezangen in het Graduale waarbij een bron is vermeld zijn opgenomen, met uiteraard het paginanummer, verder het tekstincipit, het soort gezang en de modus. Deze informatie is gesorteerd op de bron: bijbelboek, hoofdstuk en vers (verzen). Zelfs verwijzingen naar de introitus-psalmodie zijn opgenomen. Als voorbeeld: Psalm 24. De introitus Ad te levavi is het eerste gezang in het Graduale. Gedeelten van deze psalm komen ook op andere plaatsen in het Graduale voor:

		<i>vers/verzen</i>	<i>blz</i>	<i>type</i>	<i>modus</i>	<i>incipit</i>
Ps	24	1-3	17	of	2	ad te domine
Ps	24	1-4	15	in	8	ad te levavi
Ps	24	3/4	16	gr	1	universi
Ps	24	6.3.22.1.2	81	in	4	reminiscere
Ps	24	7.1-9	701	an	8	delicta iuventutis
Ps	24	8.9	384	gr	2	domine refugium
Ps	24	15.16.1-2	96	in	7	oculi mei
Ps	24	16.18.1-2	284	in	6	respice in me
Ps	24	17.18	81	gr	5	tribulationes
Ps	24	17.18.1.2	84	in	4	de necessitatibus
Ps	24	22	128	co	7	redime me

Het register op de psalmen beslaat ongeveer de helft van het geheel.
Zo begint het register met:

		<i>vers/verzen</i>	<i>blz</i>	<i>type</i>	<i>modus</i>	<i>incipit</i>
Ps	1	2b.3b	67	co	3	qui meditabitur
Ps	2	7	43	al	8	dominus dixit
Ps	2	7/1.2.8	41	in	2	dominus dixit
Ps	2	8	390	of	4	postula a me
Ps	2	11.12ab	68	co	5	servite domino
Ps	3	5.7	71	co	6	voce mea
Ps	4	2	80	co	2	cum invocarem
Ps	4	9.1-8	703	an	8	in pace

Uit het boek Genesis vinden we één tekst:

Gen	28	17.22	397	in	terribilis est locus
-----	----	-------	-----	----	----------------------

en uit de Apocalyps zes citaten:

Apoc	1	6	388	in	dignus est agnus
Apoc	5	9-10	659	in	redemisti nos
Apoc	5	12	388	in	dignus est agnus
Apoc	8	3.4	610	of	stetit angelus
Apoc	12	1	590	in	signum magnum
Apoc	14	13	689	an	audivi vocem

Er zijn andere indelingen denkbaar. Het Graduale zelf bevat een register op gezangstype en incipit. Er is een zeer nuttige uitgave met een register op alle woorden (!) in de gezangen van het Graduale¹. Een register op modus is voorhanden in het eerder door Solesmes uitgegeven Tonarium².

Na voltooiing van onze arbeid bleek ons dat Dom Fournier in enkele delen van de Etudes Grégoriennes een vergelijkbare lijst heeft gepubliceerd³, waarin ook de vindplaatsen in het Antifonale Missarum Sextuplex zijn opgenomen. Wij menen echter, onze lezers een dienst te bewijzen met het Cahier, dat het register in zijn geheel in een handzaam formaat bevat.

U kunt het Cahier bestellen bij het secretariaat van de ACG. De prijs is NLG 12,50 voor abonnees van het Tijdschrift, NLG 17,50 voor niet-abonnees. ■

NOTEN:

1. FOURNIER, fr. D., *Concordance textuelle du Graduale Romanum Triplex et des versets de l'offertoriale triplex* (Solesmes 1996).
2. GUILMARD, Dom J.-M., *Tonaire des pièces de la messe* (Solesmes 1991).
3. FOURNIER, fr. D., 'Sources scripturaires et provenance liturgique des pièces de chant du Graduel de Paul VI', I-III, in: *Etudes Grégoriennes*, deel 21 pp. 97vv, deel 22 pp. 110vv, deel 23 pp. 27vv.

MEDEDELINGEN

BELANGRIJKE BIJEENKOMSTEN

De zomercursus, die vorig jaar verhuisde van Vaals naar Oosterhout, is opnieuw verhuisd. De plaats van de cursus is nu O.L.Vr. Abdij, Koningshoeve, Berkel-Enschot.

11 oktober 1999 is de volgende Akademie-dag, in Oosterhout.

GREGORIAANS BELUISTEREN

Zondag 30 mei zingt de Begijnhofcantorij o.l.v. Zr. Marie-Louise Egbers Pinkstergezangen in de Lambertuskerk in Etten-Leur, aanvang 15.30 uur. Michel Gottmer verzorgt improvisaties op het orgel.

Op 9 juli geeft de schola Hartkeriana een lunchpauzeconcert in de Grote (St.-Laurens)kerk in Rotterdam, in het kader van het International Symposium on Choral Music. Op zondag 11 juli, 16.00 uur, zingt de Amsterdamse Nova Schola Cantorum Vespers in hetzelfde kader.

De Schola Cantorum Amsterdam zingt zondagsvespers in de Nicolaaskerk (17.00 uur) tot en met 20 juni. Het seizoen wordt gesloten met completen om 21.00 uur. Op 27 juni zingt dan nog de Schola Gregoriana Hilversum. De wekelijkse vespers worden hervat op 5 september.

Het Tilburgs Gregoriaans Koor

zingt de zondagen tot en met 4 juli in eucha-

ristievieringen in Tilburgse contreien, inlichtingen (013) 5430382.

De Schola Dordrecht

zingt op 20 juni Vespers in Zwijndrecht, inlichtingen (078) 6124746.

De Schola Martini

zingt op 6 juni om 9.00 in de Catharinakathedraal, Utrecht.

De Utrechtse Vrouwenschola

zingt daar de zelfde dag om 10.30.

De Schola Catharina

zingt op 27 juni op dezelfde tijd en plaats. Inlichtingen (030) 2318943.

Karolus Magnus is 25 juli in Flavigny-sur-Ozerain en viert het 50 jarig priesterfeest van A. Hollaardt o.p., inlichtingen (024) 6415707.

BERICHTEN VAN ANDEREN

Het vijfde World Symposium on Choral Music, 7-14 juli in Rotterdam, besteedt ook aandacht aan het gregoriaans. Fr. C. Pouderoijen verzorgt een lezing en er zijn concerten, zie de rubriek Beluisteren. Trouwens, naast het Gregoriaans komt zo ongeveer elke denkbare koormuziek aan bod en er zijn concerten door topensembles uit de hele wereld. Een aanrader dus. Inlichtingen (over alle onderdelen van het Symposium) bij Hans Noyens, SNK, (030) 2313174. ■

LITURGISCHE KALENDER

juni, juli, augustus 1999

A-cyclus

donderdag	3	juni	hoogfeest van Sacramentsdag (België)
zondag	6	juni	tiende zondag door het jaar (België)
zondag	6	juni	hoogfeest van Sacramentsdag (Nederland)
vrijdag	11	juni	hoogfeest van het Heilig Hart van Jezus
zondag	13	juni	elfde zondag door het jaar
zondag	20	juni	twaalfde zondag door het jaar
donderdag	24	juni	hoogfeest van de Geboorte van de H. Johannes de Doper
zondag	27	juni	dertiende zondag door het jaar
dinsdag	29	juni	hoogfeest van de HH. Petrus en Paulus, apostelen
zaterdag	3	juli	feest van de H. Thomas, apostel
zondag	4	juli	veertiende zondag door het jaar
zondag	11	juli	vijftiende zondag door het jaar
zondag	18	juli	zestiende zondag door het jaar
zondag	25	juli	zeventiende zondag door het jaar
zondag	1	augustus	achttiende zondag door het jaar
vrijdag	6	augustus	feest van de Gedaanteverandering van de Heer
zondag	8	augustus	negentiende zondag door het jaar
dinsdag	10	augustus	feest van de H. Laurentius, diaken en martelaar
zondag	15	augustus	hoogfeest van Maria Tenhemelopneming
zondag	22	augustus	eenentwintigste zondag door het jaar
dinsdag	24	augustus	feest van de H. Bartolomeüs, apostel
zondag	29	augustus	tweeëntwintigste zondag door het jaar

INHOUD

Van de redactie	37
Gregoriaans in de Abdij van Egmond <i>Simon Laoût o.s.b.</i>	38
Liturgie vieren met het Abdijsboek <i>M.-L. Egbers</i>	42
Aangroeiverschijnselen in het Gregoriaans II <i>Alfons Kurris</i>	52
Het parochiekoor van de Sint Nicolaaskerk / Onze-Lieve-Vrouwekerk te Maastricht <i>Raymond Opdenakker</i>	59
Fascinatie: feriaal officie II <i>Jacqueline Elemans</i>	62
De Schola Cantorum van het Ward-Instituut <i>Interview met dhr. Louis Krekelberg, dirigent</i>	64
Hoera, het is een meisje! <i>Annet Verhoeven</i>	68
Gregoriaans, een werkveld met uitdaging!	69
Register van bijbelcitaten in het Graduale	70
Mededelingen	72
Inhoud	binnenzijde kaft